

52. Стахів М. Хто винен? З історії комуністичного руху та його помічників. – Львів, 1936. – 232 с.

I.Y. Raikivski.

THE UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRATIC PARTY'S EVOLUTION TOWARD LEFTIST RADICALISM (1920-1924).

The paper focuses on the activity of the Ukrainian Social Democratic Party (USDP) - a most influential Halychyna's political organisation in the early 1920's. The party sought the establishment of the unified Ukrainian socialist state and enjoyed the support of the Ukrainian labor. At that period the USDP, an active force in the Ukrainian revolution of 1917-1920, shifted to leftist radicalism. This circumstance served as a reason for the disbandment of the party by the Polish occupation authorities. The article highlights the causes, essence and implications of the leftist reorientation of the USDP.

Л.Р. Дрогомирецька

ІДЕЙНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ТЕОРЕТИЧНИХ ПРАЦЯХ Ю.ПАВЛИКОВСЬКОГО

Система кооперації, що склалася в Західній Україні в 20-30-х рр. ХХ ст., була закономірним результатом тривалих пошуків найоптимальніших форм і методів кооперативної діяльності відомими представниками соціально-економічної думки краю і базувалася на вивченні ідейних та організаційних засад кооперативного руху в різних країнах світу та їх творчому застосуванні на українському ґрунті.

Серед провідних українських кооперативних діячів, які відіграли важливу роль у формуванні підвалин економіко-правової концепції національної кооперації, чільне місце належить теоретикові й ідеологові українського кооперативного руху, довголітньому керівникові української кооперації в Західній Україні – Юліанові Павликовському.

Усе своє свідоме життя Ю.Павликовський присвятив ідеї національно-економічної незалежності українського народу, а засобом досягнення цієї мети вважав створення всенародної кооперативної організації, покликаної "виховати господаря своєї землі" [8; 2].

Слід звернути увагу на те, що ідеї, які у свій час започаткував Ю.Павликовський у галузі українського кооперативного руху, і нині не втратили своєї

актуальності, оскільки саме у сфері ринкової економіки й національної кооперації ми маємо колосальний досвід, гідний наслідування. Ми не ставимо перед собою завдання повністю висвітлити теоретичні й практичні здобутки Ю.Павликовського на кооперативній ниві, бо в одній статті це зробити неможливо. Зупинимось лише на окремих і, на нашу думку, найбільш важливих та актуальних моментах.

З автобіографічних матеріалів про життя і громадсько-політичну діяльність Ю.Павликовського дізнаємось, що народився він 20 липня 1888 р. в родині українського священика Володимира з роду Авдиківичів [з того ж роду походив Маркіян Шашкевич – Л.Д.] у селі Синькові Радехівського повіту. На шостому році життя став круглим сиротою, жив у селі Ясеніві Бродського повіту. У 1906 р. з відзнакою закінчив німецькомовну гімназію у Бродах. Юридичну освіту здобув у Львівському університеті [1; 67]. Однак кар'єра юриста не приваблювала юного Павликовського, і в 1910 р., за порадою відомого тоді діяча громадсько-економічної організації галицьких українців і голови товариства "Сільський господар" Євгена Олесницького, він вступив до Вищої школи хліборобської культури у Відні, де поряд з природознавчими багато уваги приділяв вивченню суспільно-економічних наук. У Відні Ю.Павликовський вперше ознайомився з теорією кооперації [3; 352].

Погляди Ю.Павликовського на кооперацію та її роль у суспільстві формувалися під впливом Австрійської історико-економічної школи соціологічно-економічного напрямку, прихильники якої вважали, що на шляху до нового соціального ладу необхідним є використання позитивного досвіду суспільно-економічних стосунків у минулому [3; 352].

Помітну роль у формуванні економічних поглядів Ю.Павликовського відіграли ідеї вчених-економістів, представників так званої інституційної економічної школи, які вважали, що для кожної нації притаманні історичні традиції й історично утворені суспільно-економічні інституції, які на шляху до прогресу не варто ліквідувати навіть тоді, коли вони затримують поступ вперед, а слід, використовуючи всі їхні позитивні якості, модернізувати таким чином, щоб вони давали користь громадянству [3; 353].

Аналізуючи і поглиблюючи ідеї західноєвропейських економістів у галузі кооперації, Ю.Павликовський назавжди обрав шлях, вказаний фактами історичного розвитку і зумовлений конкретними національно-політичними й соціально-економічними умовами життя українського народу. Кооперація, на його думку, повинна спиратися на "тверді закони господарського життя" [8; 3]. Ні в якому разі, вважав Ю.Павликовський, не можна нехтувати досвідом народу, а навпаки, треба вивчати його, "щоби до його додатніх прикмет нав'язати творчість у сучасність і шляхом культури праці підготувати майбутнє" [8; 3].

Вдумуючись у ці слова, мимоволі бачимо їх актуальність і в наш час, коли досвід діяльності українських кооперативних організацій в Західній Україні в 20-30-х рр. XX ст., який, на жаль, є недостатньо вивченим у сучасній науці, міг би гідно прислужитися в справі розбудови економічно сильної незалежної України.

Внесок Ю.Павликовського у розвиток ідеї кооперації в суспільно-економічній думці Західної України незаперечний. Його статті, доповіді, промови, теоретичні праці, в яких було висловлено чимало цікавих і важливих думок щодо усвідомлення місця і ролі української кооперації в суспільно-політичному й національно-економічному житті Західної України, були ілюстровані точними статистичними даними і відзначалися логічністю та переконливістю аргументів і тверджень.

Серед низки праць Ю.Павликовського найбільш вагомими є такі дослідження: "Слідами розвою ідеї кооперації і союзного устрою в "Народній Торговлі" (1923 р.), "Під прапором самопомочи: Кілька програмних думок про устрій праці" (1925 р.), "Кооперація й політика" (1926 р.), "Народ і кооперація" (1928 р.), "На профілях станів кооперативної думки і чину" (1934 р.), "Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху" (1934 р.). Ці праці занесли його ім'я до списку теоретиків та ідеологів українського кооперативного руху і були ідеологічним підґрунтям успішного розвитку української кооперації в Західній Україні в 20-30-х рр. XX ст.

Дуже важливими, на наш погляд, є міркування Ю.Павликовського про економічну і соціальну природу української кооперації. Кооперативна ідея, ідея спілчанства, на його думку, не є чужою для українського народу, якому здавна притаманні риси колективізму і взаємодопомоги через схильність до життя та праці в громаді. "Український кооператизм, – писав він у своїй праці "Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху", – дитина української душі і української землі ... і глибоко коріниться в реальнім ґрунті рідного середовища" [11; 7].

Оцінивши цей "реальний ґрунт" та політичне й соціально-економічне становище українського населення краю в умовах інонаціонального оточення, Ю.Павликовський прийшов до висновку, що в міжвоєнній Польщі український народ був внутрішньо готовим до кооперації і вбачав у ній єдиний на той час засіб економічного, соціального і національного порятунку. "Воля народу бути будівничими свого власного життя, – писав він, – ідея кооперації полонює маси, вціплює в них духа творчості, джерелом якої є свідомість мети і віра у власні сили народу" [5; 121].

Вбачаючи в кооперації єдиний шлях до господарського і духовного піднесення українського народу, Ю.Павликовський доводив, що досягти успіху можна тільки спільними зусиллями всіх українців. "Кооперативний рух прагне

бути всенароднім, тільки тоді він може очікувати успіхів господарських і суспільних“ [7; 7].

Сила кооперації, на думку Ю.Павликовського, в її масовості. У своїй статті “Питання членства в наших кооперативних установах“, опублікованій в 1921 р. на сторінках “Господарсько-кооперативного часопису“, він писав: “Кооперативні спілки зобов’язані під крила свої горнути усі фізичні особи, які в зрозумінню ідеї кооперації бажать збірною самопоміччю, опертою о солідарність, поліпшити своє господарство. Чим більший гурт ідейних, господарних одиниць об’єднуєся в кооперативній спілці, тим більша її матеріальна і моральна сила“ [9; 10].

Кооперація, вважав Ю.Павликовський, звертається не до суспільних, релігійних чи моральних поглядів людини, а насамперед до її господарського інтересу. Вона “стремить до всенародної організації мас на підкладі економічного інтересу одиниць, щоби неорганізовані визискувані маси з предмету “народнього господарства“ вчинити ... безпосереднім керманичем обміну і витворювання дібр“ [10; 14]. Тільки створивши “основи господарського життя збіднілої народної маси [кооперація] дає змогу розвинутися дрімучим силам народу як матеріальним, так і духовним“ [7; 7].

Кооперативні спілки, стверджував Ю.Павликовський, покликані формувати високу національну свідомість і досконалий тип людини. У кооперації, вважав він, панує не капітал, не річ, а людина, громадянин. На думку Ю. Павликовського, завдання кооперації – виховати людину-громадянина. “Кооперація, як ідея економічна, суспільна, – писав він, – вимагає від її сповідників творення не тільки власного їх добробуту, але також – і в тому суть ідеї – творення добробуту загалу способом чесним, благородним. Працюючи в кооперації, пересічна людина перестає думати тільки про себе, а думає про загал. Людина стає громадянином“ [8; 3].

Виховання почуття громадського обов’язку в народі Ю.Павликовський вважав першою і головною умовою “перебудови його на справжню націю“ [8; 3]. За його переконанням, український кооперативний рух є рухом “громадсько-творчим, джерелом свідомого вирощування свідомої своїх завдань суспільности“ [11; 6], прагнення свої він “підпорядковує добру нації“ [11; 6] і повинен носити суто національний характер. Тільки національна засада організації кооперативного руху є природною, а національна ідея, вважав Ю.Павликовський, зможе згуртувати народ у “творчий моноліт національної економічно-суспільної потуги“ [6; 11].

Цікавими є думки Ю.Павликовського з приводу взаємовідносин кооперації і держави. Український кооперативний рух, вважав він, є “рухом самостійним“, який “не бажас узалежнювати себе від нічиїх посторонніх впливів“ [11; 10].

“Від держави, – на думку Ю. Павликовського, – кооперативний рух повинен вимагати дощільних законів, які управильнювали б свободний розвиток

самостійного кооперативного руху: доцільної економічної, скарбової і соціальної політики, яка ... охороняла б трудові верстви їх організації; справедливого примінювання законів, а на випадок ломання їх органами влади – охорони перед надужиттям“ [11; 11].

Ні в якому разі, вважав Ю.Павликовський, не можна дозволити державі втручатися у внутрішні справи кооперації. Тому кооперація не повинна приймати матеріальної допомоги "від нікого постороннього, а тільки від власних сил, матеріальних і моральних, солідарно працюючих" [8; 3].

Кооперація – форма економічного життя, і тому, щоб не перетворити її в трибуну політичного протистояння, слід зберігати її нейтралітет.

Через те цілком зрозумілим є ставлення Ю.Павликовського до прагнення різних політичних партій і угруповань підпорядкувати кооперацію своїм інтересам. Єдиною платформою, на якій кооперативний рух сходиться з політичними партіями, вважав він, є "боротьба за поступ." Партії ведуть її заради здійснення своєї політичної програми, а кооперативний рух – заради здійснення ідей кооперації [7; 7].

Таким чином, своєю теоретичною роботою Ю.Павликовський зробив значний внесок у формування ідеології українського кооперативного руху як однієї з форм боротьби українського народу за національну незалежність. Основні засади його концепції:

- 1) опора на власні сили українського народу;
- 2) покращення господарського і духовного рівня спільними зусиллями всього народу;
- 3) виховання ідейних, національно-свідомих громадян, для яких найважливішим завданням є служіння громаді й рідному українському народові.

Внесок Ю.Павликовського в розвиток українського кооперативного руху в Західній Україні не обмежується його теоретичними працями. Багато зробив він і як організатор відбудови української кооперації в міжвоєнній Польщі та довголітній її керівник. Авторитет, глибокі знання і природна схильність до громадської роботи дозволяли йому поєднувати роботу майже у всіх керівних органах української кооперації у Західній Україні: в 1921-1939 рр. він був незмінним головою ради Ревізійного союзу українських кооперативів [РСУК] – центрального кооперативного об'єднання, організаційного і ревізійного осередку української кооперації; в 1926-1939 рр. – головою надзірної ради верховного об'єднання молочарської кооперації "Маслосоюз"; в 1925-1939 рр. – членом надзірної ради організаційного й ревізійного центру української кредитної кооперації "Центробанк"; в 1923-1933 рр. – членом дирекції, а в 1933-1939 рр. начальним директором центрального об'єднання міських споживчих кооперативів "Народна торгівля" [4; 15, 16].

Як керівник української кооперації в Західній Україні, Ю.Павликовський прагнув забезпечити координацію всіх її ланок, бо вважав, що "кооперація тільки тоді може зайняти в народньому життю відповідне місце, якщо вона буде являти з себе один суцільний організм, окремі частини якого доцільно використовуються, виконуючи приділену їм роботу в тісному контакті з другими і при повній їх товариській допомозі" [12; 3].

Ідеї, задля яких жив і працював Ю.Павликовський, знаходили шлях до сердець людей і проростали на благодатному ґрунті української суспільності. З року в рік українська кооперація зміцнювала свої громадські позиції, дедалі активніше поширювала і краще налагоджувала економічну діяльність, регулювала грошовий обіг, пожвавлювала громадське життя. Якщо в 1921 р. кооперативна організація краю об'єднувала 579 кооперативів, членами яких були 166 371 чол. [2; 21, 22], то в 1939 р. на території Західної України працювало 2360 (об'єднаних у власній спільній організації) споживчих кооперативів по селах, 233 виробничих і торговельних кооперативів по містах, 143 молочарських кооперативи районного типу, 688 кредитних кооперативів, 28 окружних кооперативних союзів, 4 фахові кооперативні центральні [3; 481]. Усі вони об'єднували понад 700 тис. чол. [3; 480], які відчували себе часткою великого організму, від успішного функціонування якого залежав їхній добробут.

Але ще більшими були ідейно-моральні здобутки української кооперації, які не можна відобразити ніякими цифрами, ніякою статистикою.

Українська кооперація, поряд з іншими громадсько-політичними організаціями, виховувала в українського народу почуття національної гордості, моральної і духовної сили, прищеплювала сотням тисяч своїх членів нову, животворну ідею національної господарської солідарності. І в цьому була велика заслуга Юліана Павликовського – великого громадського діяча, людини-громадянина, який, на думку відомого історика українського кооперативного руху А. Качора, належав до когорти тих людей, які "створять підвалини суспільно-громадського життя і на яких це життя тримається" [4; 31].

Ю.Павликовський свято вірив в ідею кооперації та невтомно працював, щоб український народ став економічно незалежним, бо тільки тоді він зможе "дійти до досконалості своєї самоорганізації, тобто до власної держави" [11; 12].

1. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф.309, оп.1, спр.389.

2. Державний архів Івано-Франківської області, ф.2, оп.9, спр.112.

3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Нью-Йорк, 1964. – 624 с.

4. Качор А. 35 літ на службі народу [пам'яті інж. Ю. Павликовського]. – Вінніпег: накл. "Кооп. Громади", 1950 – 31с.

5. Павликовський Ю. Галичина після війни 1914-1920 рр. // Кооперативна республіка. – 1928. – Ч.3. – С. 121-128.
6. Павликовський Ю. День кооперації, його генеза, ідея і спосіб святкування. – Львів: накл. Т-ва Укр. Кооператорів, 1938. – 16 с.
7. Павликовський Ю. Кооперація й політика // Господарсько-кооперативний часопис. – 1926. – Ч.41- 42. – С. 6-9.
8. Павликовський Ю. Народ і кооперація // Кооперативна республіка. – 1928. – Ч.2-4. – С. 2-4.
9. Павликовський Ю. Питання членства в наших кооперативних установах // Господарсько-кооперативний часопис. – 1921. – Ч.1. – С. 10-13.
10. Павликовський Ю. Під прапором самопомочи: Кілька програмних думок про устрій праці. – Львів: "Сільський господар", 1925. – 47 с.
11. Павликовський Ю. Природа, мета і світогляд українського кооперативного руху. – Львів, 1934. – 16 с.
12. Павликовський Ю. Слідами розвою ідеї кооперації і союзного устрою в "Народній Торговлі" з нагоди 40-ліття її праці [8.XII. 1883 – 8.XII.1923]. Нарис з поля нашої споживчої кооперації. – Львів: накл. Кр. Союзу споживчого "Народна Торговля" у Львові, 1923. – 63 с.

L.R. Drahomyretska.

THE IDEOLOGICAL ELEMENTS OF THE UKRAINIAN
COOPERATIVE MOVEMENT IN WESTERN UKRAINE
ILLUMINATED BY Y. PAVLOVSKII'S RESEARCH PAPERS.

The article focuses on the activity of the theorist, ideologist and long-term leader of the cooperative movement in Western Ukraine - Yulian Pavlykovskyyi – and his contribution to the concept of cooperative movement. Analysing Y.Pavlykovskyyi's theoretical works the author tries to show his role in forming cooperative movement ideology as one of the vehicles for achieving Ukraine's national and economic independence. The author also indicates the major components of Y.Pavlykovskyyi's ideology for national cooperative movement.